

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА**

Факультет геології, географії, рекреації і туризму

***Кафедра соціально-економічної географії і регіонознавства
імені Костянтина Нємця***

До захисту допустити

Завідувач кафедри _____ Людмила НЕМЕЦЬ

«_____» _____ 2025 р.

**РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УЧНІВ НА УРОКАХ
ГЕОГРАФІЇ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

Виконала: студентки 4 курсу, групи ГС-41
спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія),
ОПП «Географія, економіка та
краєзнавчо-туристична робота»
Соловйова Олена Костянтинівна

Науковий керівник:
доктор філософії (Науки про Землю)
Суптелю Ольга Сергіївна

Кваліфікаційна робота захищена з оцінкою

_____
Голова ЕК Тарас ПОГРЕБСЬКИЙ
_____
Секретар ЕК Олена ПЕДЬ
«_____» _____ 2025 р.

Харків – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УЧНІВ	6
1.1. Поняття та сутність пізнавальних інтересів	6
1.2. Теоретичні підходи до вивчення інтересів у навчанні	8
1.3. Фактори, що впливають на формування пізнавальних інтересів учнів.....	15
1.4. Особливості пізнавальних інтересів середнього та старшого шкільного віку	18
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ.....	23
2.1. Значення географії у формуванні пізнавальних інтересів	23
2.2. Методичні підходи до викладання географії.....	25
2.3. Використання інформаційних технологій у викладанні географії	26
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УЧНІВ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ	34
3.1. Організація та проведення дослідження	34
3.2. Аналіз рівня пізнавальних інтересів учнів	37
3.3. Обговорення результатів дослідження.....	39
ВИСНОВКИ.....	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	44

ВСТУП

У сучасному освітньому просторі значна увага приділяється пошуку ефективних підходів до трансформації навчального процесу: від статичної, переважно інформативної моделі – до динамічної, багатовимірної системи, здатної цілеспрямовано розвивати здібності учнів, забезпечувати індивідуалізацію навчання та підвищувати мотивацію до пізнавальної діяльності. Сучасні трансформації соціокультурного середовища та переосмислення цілей освіти зумовлюють необхідність переходу від традиційної моделі механічного засвоєння знань до освітнього процесу, спрямованого на формування в учнів стійкого інтересу до пізнання, прагнення до відкриття нового та глибшого осмислення міжпредметних зв'язків. Такий інтерес не виникає спонтанно, а потребує цілеспрямованого педагогічного впливу, урахування психолого-педагогічних закономірностей розвитку особистості та ретельно продуманої методичної організації навчальної діяльності.

В даному контексті географія як наука, що відкриває широкі можливості для розвитку інтересів завдяки змістовному розмаїттю: природні ландшафти, кліматичні особливості, економічні ресурси, культурна спадщина різних народів. Вивчення географії може стати справжнім містком між теорією та реальністю, оскільки вона забезпечує учням можливість поєднати теоретичний матеріал із власним життєвим досвідом, побачити, як знання застосовуються в практичних ситуаціях. Це створює підґрунтя для формування не просто короткочасної зацікавленості, а глибокого і тривалого пізнавального інтересу, який спонукає учня до самостійних відкриттів.

Метою даного дослідження є теоретичне обґрунтувати та емпіричне дослідити педагогічні умови, методи та прийоми, що сприяють розвитку пізнавального інтересу учнів на уроках географії.

Для досягнення поставленої мети були сформульовані наступні завдання:

- проаналізувати теоретичні засади пізнавального інтересу та чинники, що впливають на його формування;
- визначити вікові особливості розвитку пізнавального інтересу учнів середнього та старшого шкільного віку;
- охарактеризувати можливості шкільного курсу географії у розвитку пізнавальних інтересів;
- дослідити методичні підходи та дидактичні засоби, що сприяють активізації пізнавального інтересу на уроках географії;
- провести емпіричне дослідження рівня пізнавального інтересу учнів та визначити ефективні педагогічні умови його формування.

Об'єктом дослідження виступає процес формування пізнавального інтересу в учнів у межах навчальної діяльності з географії, а предметом – педагогічні умови, методи і прийоми, які забезпечують ефективний розвиток пізнавального інтересу учнів середнього і старшого шкільного віку під час вивчення географії.

Методологічну основу дослідження становить комплексний підхід, що поєднує теоретичний аналіз наукових джерел з емпіричними методами: спостереженням, анкетуванням та аналізом результатів навчальної діяльності учнів. Теоретична база спирається на досягнення у сфері психології пізнавальної діяльності, педагогіки інноваційного навчання, дидактики та методики викладання географії. Такий підхід дозволяє виявити найбільш ефективні педагогічні умови, форми і методи навчання, які сприяють розвитку пізнавального інтересу: від традиційних до інтерактивних, від інформаційно-комунікаційних до проблемно-пошукових. Особлива увага приділяється як зовнішнім чинникам (навчальні програми, методичне забезпечення, технічні ресурси), так і внутрішнім аспектам (мотиваційна структура, когнітивні потреби, емоційне ставлення учнів до навчального процесу).

Структура роботи логічно відображає послідовність дослідження: у першому розділі проаналізовано теоретичні основи поняття пізнавального

інтересу та його формування; у другому — розкрито потенціал навчального предмета «Географія» щодо розвитку пізнавальної активності школярів; третій розділ присвячено емпіричному дослідженню та аналізу ефективності методичних підходів. Така структура забезпечує комплексне бачення досліджуваної проблеми — від осмислення теоретичних засад і актуальності теми до розробки практичних рекомендацій, орієнтованих на вдосконалення освітнього процесу з урахуванням сучасних вимог до розвитку пізнавальної активності учнів.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УЧНІВ

1.1. Поняття та сутність пізнавальних інтересів

Пізнавальний інтерес є однією з провідних форм виявлення навчальної мотивації учнів. У психолого-педагогічній літературі його визначають як вибірккову спрямованість особистості на сферу пізнання, предмет і процес здобуття знань, що супроводжується позитивними емоціями, прагненням до самостійного вивчення навчального матеріалу та його практичного застосування [1, 6, 7].

Пізнавальний інтерес – це вибірккова спрямованість особистості на сферу пізнання, його предмет і процес набуття знань; це інтерес до глибокого свідомого пізнання. Процес формування пізнавального інтересу до географії здійснюється різноманітними методами. У педагогічній літературі різні способи формування пізнавального інтересу класифікуються по-різному. Його можна використовувати при вивченні будь-якого предмета, в тому числі й географії; у «Педагогіці» М. Фіцулли перераховані такі методи [7] навчальна дискусія:

- забезпечення успішного навчання,
- пізнавальні ігри,
- додавання інтересу до процесу викладання матеріалу,
- привнесення новизни в матеріал,
- опора на життєвий досвід учнів,
- творчі завдання.

Суть та особливості застосування вказаних вище методів розглянемо далі. Навчальні дискусійні методи ґрунтуються на обміні думками між учнями, вчителями та студентами, вчать їх самостійно мислити, аналізувати висунуті позиції, розвивають вміння ґрунтовно дискутувати та поважати думку інших. Дискусія – це поглиблене обговорення спірних питань. Це складне завдання, але й важливий засіб активізації пізнавальної діяльності

студентів. Дискусії для вирішення проблем можна проводити перед класом або в групах учнів. Це допомагає учням отримати нові знання і розвинути позитивні почуття. Діти із задоволенням беруть участь в обговоренні проблем. Дискусії в класі створюють оптимальні умови для запобігання можливим непорозумінням, підвищують активність учнів і сприяють кращому засвоєнню матеріалу. Дискусії сприяють розвитку критичного мислення та вчать учнів аргументувати свою позицію з того чи іншого питання. Беручи участь у дискусіях, діти навчаються критично ставитися до суджень інших людей і до своїх власних. Для успішного проведення дискусії важливо створити в класі атмосферу, в якій учні можуть брати участь в обговоренні та висловлювати свої думки і позиції без сорому. При цьому важливо дотримуватися наступних правил [2]:

- говорити по черзі;
- не перебивати один одного;
- критикувати думку, а не особу;
- поважати всі висловлені думки;
- не сміятися, окрім як жартома, коли хтось говорить;
- не змінювати тему дискусії та заохочувати всіх учнів до участі.

Сутність пізнавального інтересу характеризується усвідомленим прагненням учня глибоко і міцно засвоїти знання, оволодіти теоретичними основами науки і застосувати їх на практиці. Пізнавальна діяльність учня стає стійкою, тривалою і переважно творчою, спрямованою на особисті відкриття в конкретній науковій галузі. На основі цього інтересу поступово формується науковий світогляд і встановлюються стійкі особисті переконання. Ці характеристики пізнавального інтересу дозволяють вчителю орієнтуватися на рівень сформованості інтересу в окремих учнів, відповідно диференціювати види навчальної діяльності та обирати моделі навчання (форми, методи, засоби та прийоми).

Серед методів і форм організації пізнавальної діяльності дослідники найчастіше називають ігри, дискусії, інтерактивні технології, постановку і вирішення проблемних і творчих завдань, участь учнів у дослідницькій роботі, єврейську бесіду. Учні у проблемні ситуації вводять проблеми і завдання, які логічно пов'язані зі змістом матеріалу, тому використання ігрових проблемних ситуацій на уроках географії є доцільним. Ці проблемні ситуації можуть бути зачитані вчителем або розіграні групою учнів.

Учитель або самі учні можуть створювати та розігрувати спеціально розроблені проблемні ситуації відповідно до теми уроку. Такий формат рекомендується використовувати на факультативних заняттях, позакласних заходах та різноманітних інформаційних конкурсах. Однією з відмінностей запропонованих навчально-пізнавальних проблемних ситуацій від тих, що існують у традиційній школі, є те, що вони, окрім інформаційної складової, мають ще й афективну складову (іноді афективна складова навіть переважає). За моїми спостереженнями, використання проблемних ситуацій як засобу активізації пізнавальної діяльності учнів є доцільним, основним механізмом якої є розвиток критичного мислення.

1.2. Теоретичні підходи до вивчення інтересів у навчанні

Пізнавальний інтерес виступає ключовим фактором, що активізує навчальну діяльність учнів, сприяє зосередженню уваги та глибокому засвоєнню навчального матеріалу [6-7]. Теоретичні підходи до його вивчення базуються на глибокому аналізі мотиваційно-пізнавальної діяльності особистості, її внутрішніх потреб, афективних реакцій та когнітивних стратегій. У педагогіці та психології пізнавальний інтерес розглядається як динамічне утворення, яке розвивається поступово, проходячи через кілька послідовних етапів [3, 5, 14].

Теоретичні підходи до вивчення навчальних інтересів ґрунтуються на глибокому розумінні природи мотиваційно-пізнавальної діяльності учнів. У старшій та середній школі важливо поєднувати методи, які враховують як вікові особливості, так і своєрідність індивідуальних інтересів. Дискусія може

бути інструментом стимулювання критичного мислення та розвитку навичок аргументації й аналізу (табл. 1).

Таблиця 1

Основні етапи формування пізнавальних інтересів [1, 14]

Зацікавленість	Допитливість	Поглиблення
Є першим етапом розвитку пізнавального та ситуативного інтересу. Його основними рисами є нестійкість, довільність і вибірковість пізнавальної активності учня, яка виникає і швидко зникає на її основі.	Друга стадія розвитку пізнавального інтересу - характеризується прагненням до розширення знань з певної теми, розділу або предмета та самостійного розв'язання пізнавальних завдань. Психологічними особливостями цього етапу є почуття здивування та відчуття радості відкриття. Однак інтерес стосується лише окремих питань змісту і конкретних способів пізнавальної діяльності, хоча дитина вже здатна до тривалої пізнавальної активності в цій сфері.	На третьому етапі розвитку пізнавального інтересу він стає глибоким, стійким та індивідуально значущим. Як правило, інтереси на цьому етапі стосуються конкретних галузей наукового знання, навіть виходять за рамки навчального предмета. Учні вже усвідомлюють цей інтерес і виявляють відповідну пізнавальну активність. Під впливом пізнавального інтересу вони намагаються самостійно пізнавати нове, опановувати теоретичні аспекти змісту, знаходити (відкривати) причини тих чи інших подій, виявляти причинно-наслідкові зв'язки та встановлювати певні закономірності.

Для учнів середніх класів можна обговорити теми, близькі до їхнього життєвого досвіду, наприклад, «Чи впливає клімат на наше здоров'я?». Для старшокласників дискусії повинні стосуватися складних глобальних питань, таких як зміна клімату, геополітика та технологічний розвиток. Формат дебатів або симуляції засідання ООН може дати старшокласникам змогу відчувати себе активними учасниками реального процесу. Інтерактивні ігри є ефективним інструментом залучення учнів до навчання.

У середніх школах квести можна використовувати для вирішення низки завдань, пов'язаних з певною темою, наприклад, «Відкриваючи нові території». У старших класах більш доречними є симуляційні ігри. Наприклад, учні можуть взяти на себе роль дослідників або менеджерів в організації, яка вирішує, як розподілити природні ресурси певної території, беручи до уваги економічні, екологічні та соціальні фактори. Важливим способом стимулювання інтересу є використання мультимедійних технологій. У середніх школах можна використовувати віртуальні екскурсії та анімаційні пояснення складних явищ, тоді як у старших класах учні можуть створювати власні мультимедійні презентації для вивчення тем на свій вибір. У старших класах інтеграція інтерактивних методів у проблемно-орієнтоване навчання може підвищити його ефективність. Наприклад, учням пропонується розробити проект на тему «Майбутнє міст в епоху зміни клімату». Це заохочує міждисциплінарний підхід і вимагає знань з географії, екології, економіки і навіть соціології. У процесі роботи учні не лише здобувають нові знання, а й розвивають практичні навички роботи в команді.

Інтерактивні ігри та навчальні заходи можна успішно впроваджувати, використовуючи різноманітні програми та платформи. Ось кілька ідей, почнемо з середньої школи:

Одним із цікавих методів, який можна використати для покращення навчального процесу, є інтерактивна гра «Мандрівник у часі». Особливо, якщо вона інтегрує сучасні технології, такі як Google Earth [19] або Kahoot [20], вона може стати справжньою подією для учнів і допомогти їм глибше зрозуміти

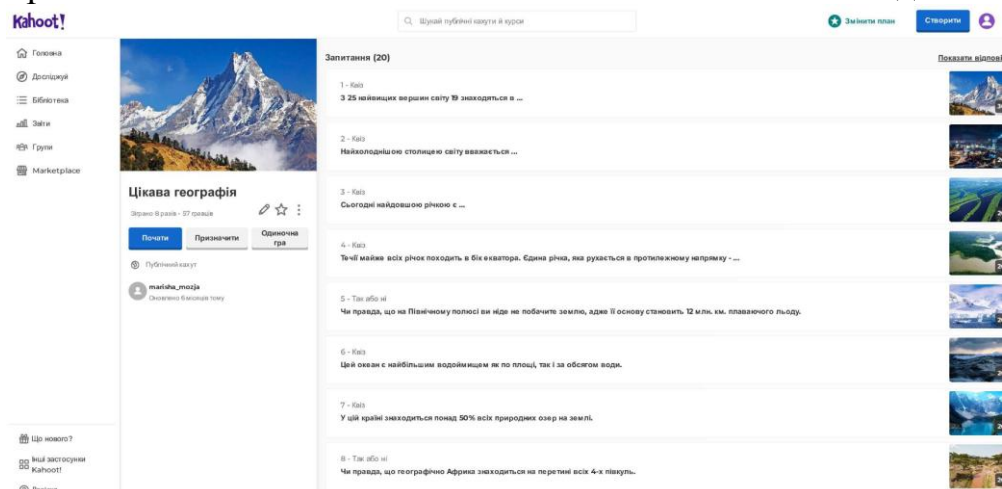
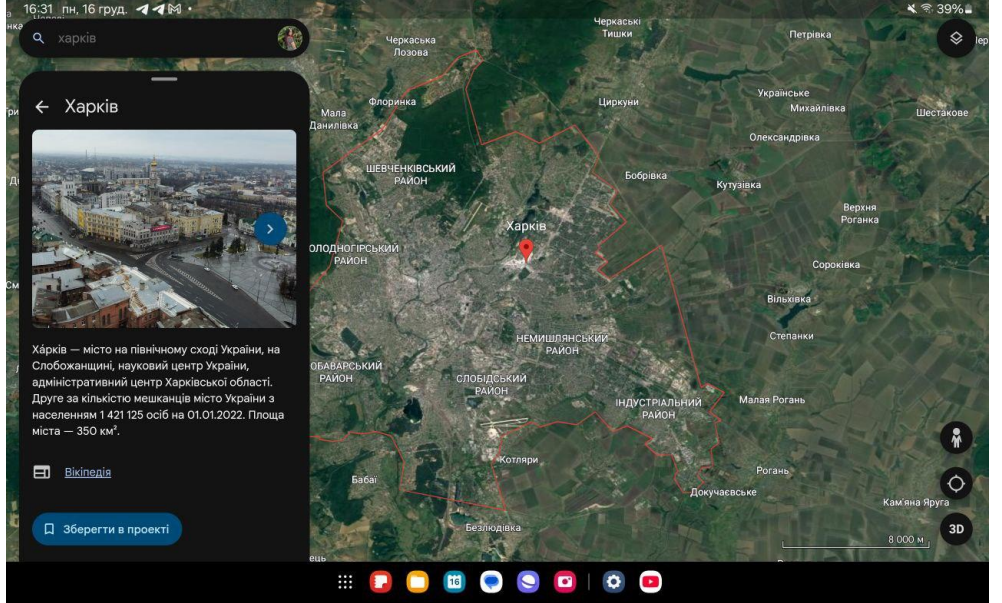
матеріал! Ідея гри полягає в тому, що учні перевтілюються в образи відомих географічних дослідників: Марко Поло, Христофора Колумба, Фернандо Магеллана тощо. Учні приходять до школи в костюмах історичних постатей і беруть участь у спеціально організованих уроках у стилі квесту. Ці перевтілення допомагають створити атмосферу занурення, яка стимулює емоційне сприйняття матеріалу та розвиває уяву (табл. 2).

Гра починається з того, що кожен учень представляє свого персонажа і розповідає про його історичне минуле, подорож і відкриття. Ця частина гри допомагає розвинути навички публічних виступів та закріпити знання про географічні відкриття. Використання Google Earth додає грі реалістичності. Учні разом з учителем досліджують маршрути мандрівників, вивчають сучасний стан відкритих ними територій та аналізують природні умови, які могли вплинути на їхні подорожі.

Друга частина гри базується на вирішенні вигаданих проблем, з якими могли зіткнутися мандрівники. Наприклад, учні, одягнені в костюми Магеллана, мають розробити стратегію боротьби зі штормами та нестачею їжі. Такі виклики розвивають критичне мислення та навички прийняття командних рішень.

Заключним етапом є створення «географічного послання» для майбутніх поколінь. Учні пишуть короткі повідомлення, в яких діляться своїми «відкриттями», досвідом та порадами для наступних «мандрівників». Потім ці повідомлення можуть бути зібрані у вигляді символічної «Книги великих відкриттів», яка є результатом творчої діяльності учнів. Цей підхід поєднує елементи інтерактивного навчання з творчістю і технологіями: використовуючи такі інструменти, як Google Earth, учні можуть досліджувати світ у реальному часі, а Kahoot! перетворює їх на дослідників, роблячи навчання емоційно насиченим і захоплюючим. Це робить навчання емоційно насиченим і захоплюючим. Такий формат занять допомагає учням не лише здобувати теоретичні знання, а й розвивати навички співпраці, комунікації та самопрезентації (табл. 2).

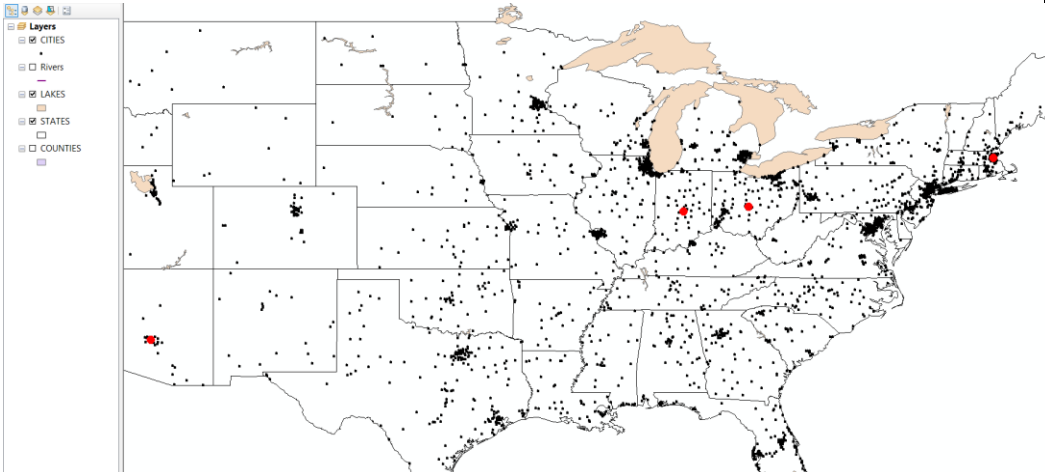
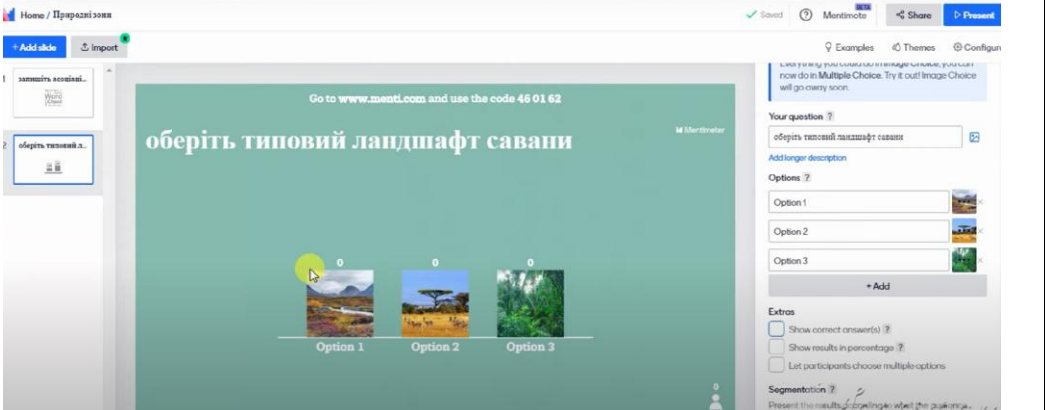
Інтерактивні ігри для учнів середньої школи [19, 20]

Kahoot!	За допомогою цього застосунку можна створювати вікторини або інтерактивні опитування. Наприклад, учні відповідають на запитання про країни, природні явища або архітектурні споруди. Формат гри: учні підключаються з телефону або іншого пристрою, відповідають на питання та отримують бали за правильність і швидкість.
Google Earth	Ви з легкістю можете організувати інтерактивні подорожі, наприклад, «Знайди загадкову країну». Учні отримують підказки або координати та знаходять об'єкти на карті. Завдання: показати, що за допомогою цієї програми можна впізнати географічні характеристики місця, історію та клімат.

Mentimeter [21] дозволяє створювати опитування, вікторини та візуальні завдання в режимі реального часу. Під час уроків географії ця платформа стала ефективним інструментом для залучення всього класу до активної роботи. Я, наприклад, використовувала Mentimeter для організації інтерактивних опитувань та мозкових штурмів. Учні мали можливість одразу бачити свої відповіді на екрані, що стимулювало їх до участі, а також давало можливість аналізувати різні точки зору. Наприклад, під час обговорення теми про глобальні кліматичні зміни я запитувала учнів про їхнє бачення причин цього явища та способів його подолання. Такий формат дозволив не лише перевірити знання старшокласників, але й заохотити їх до дискусії та розвинути навички аргументації (табл. 3).

ArcGIS Online [17] є потужною платформою, яка поєднує у собі інтерактивну роботу з картографічними даними та геоінформаційними системами. Завдяки цій програмі я організовувала уроки, на яких учні працювали з реальними географічними картами та аналізували різноманітні дані, що стосуються природних і соціально-економічних явищ. Одним із завдань було дослідження демографічної ситуації в різних країнах світу, де учні мали проаналізувати щільність населення, темпи урбанізації та їхні причини. Старшокласники вчилися не лише орієнтуватися на карті, але й працювати з великим обсягом даних, будуючи власні висновки та узагальнення (табл. 3).

Використання таких інтерактивних програм дозволило значно підвищити рівень зацікавленості старшокласників у предметі. Учні брали активну участь у роботі, співпрацювали між собою та відчували себе не просто слухачами, а справжніми дослідниками, які працюють над реальними завданнями. Завдяки Mentimeter уроки ставали більш динамічними та демократичними, оскільки кожен учень мав можливість висловити свою думку, а ArcGIS Online давала змогу піднести географію на новий, практичний рівень, де знання застосовувалися у реальних ситуаціях.

ArcGIS Online	Потужний інструмент для створення інтерактивних карт, який можна ефективно використовувати в освітньому процесі старшої школи. Він дозволяє учням досліджувати дані, виявляти закономірності та взаємозв'язки, розвиваючи критичне мислення. Учні використовують ArcGIS Online для створення карти, яка відображає демографічні показники певного регіону (наприклад, густоту населення, вікову структуру, рівень урбанізації) Учні набувають практичних навичок роботи з геоінформаційними системами, що є актуальними в сучасному світі.
Mentimeter	Його можна ефективно використовувати для залучення учнів до активної участі. Наприклад, після вивчення теми, можна провести вікторину з запитаннями різної складності. За допомогою цього застосунку, вчитель одразу бачить помилки учнів, і може їх одразу виправити і коригувати хід уроку.

Отже, формування пізнавального інтересу вимагає інтеграції традиційних і новітніх методик, дидактичної гнучкості та творчого підходу з боку педагога. Сучасні інструменти дозволяють не лише зробити навчальний

процес цікавим і різноманітним, а й сформувати глибокий, стійкий інтерес до географії як науки, що пояснює реальні процеси у світі.

1.3. Фактори, що впливають на формування пізнавальних інтересів учнів

Формування пізнавального інтересу учнів, їх успішність та якість засвоєння знань значною мірою залежать від правильної організації уроку – його структури, формату, змісту та застосованих методів навчання, а також від ефективного залучення учнів до активної розумової діяльності. Водночас розвиток інтересу до географії пов'язаний із характером здобутих знань, умінь і навичок, а також із тим, які думки й емоції залишаються у учнів після уроку.

Ключовим засобом формування пізнавального інтересу на уроках географії є активізація навчальних методів. У сучасних умовах актуальним є впровадження нестандартних уроків, які сприяють формуванню позитивної мотивації, стимулюють розумову активність і забезпечують стійкий інтерес до предмета. Зростає популярність таких нетрадиційних форм, як вікторини, рольові ігри, ділові ігри, конференції, дебати, тести. Незважаючи на те, що підготовка до них вимагає значних зусиль, їх регулярне використання підвищує компетентність учнів і робить навчальний процес більш динамічним і зацікавленим.

Все більшого поширення набувають такі нетрадиційні форми навчання, як вікторини, рольові та ділові ігри, конференції, дебати, тести. Звичайно, кожен нетрадиційний урок вимагає багато часу і зусиль на підготовку і проведення, але рекомендується регулярно використовувати нетрадиційні форми навчання при вивченні кожної великої теми. За таких умов студенти можуть розвинути навички та компетенції, необхідні для організації та проведення нестандартних занять. Нестандартні заняття – це завжди подія для студентів. На таких заняттях студенти більш розкуті і жваво реагують на кожне питання, кожне зауваження викладача і кожную відповідь своїх однокласників.

Відомо, що розкриття творчих здібностей людини, особливо дітей, найуспішніше відбувається в процесі взаємодії навчальної діяльності та гри. Ігри сприяють передачі способів набуття знань і досвіду колективної та групової роботи. Дидактичні ігри дозволяють учням привносити в пізнавальну діяльність власний досвід і знання, здобувати нові знання з самостійно відкритих джерел. Таким чином, гра для дітей - це і навчання, і праця, і форма серйозної освіти.

Інтерес – один з найважливіших мотиваторів до навчання та опанування нового. Під його впливом розвивається інтелектуальна діяльність, поліпшується пам'ять, розширюється уява, загострюється сприйняття, підвищується увага і концентрація. Його вплив також проявляється у вихованні морально-вольових якостей і в розвитку особистості в цілому.

Пізнавальний інтерес – це інтелектуальний інтерес до предмета, який проявляється в прагненні розкрити нові сторони, з'ясувати природу явищ, встановити причинно-наслідкові зв'язки. Його характерною рисою є те, що він є інтелектуальним. У предметі інтересу розкриваються нові сторони, з'ясовується природа спостережуваних явищ, встановлюються причинно-наслідкові зв'язки і залежності. Ще однією особливістю пізнавального інтересу є те, що він присутній у всіх пізнавальних процесах. Завдяки цьому мисленнєва діяльність супроводжується емоційними переживаннями, що сприяє виникненню в учнів стану піднесення та зацікавленості.

Однією з ключових характеристик пізнавального інтересу є його спонтанна спрямованість, яка проявляється в самостійній ініціативі до пізнання без зовнішнього примусу. Процес здобуття знань нерідко супроводжується складнощами, подолання яких вимагає вольових зусиль. Водночас саме наявність інтелектуальних викликів і необхідність подолання пізнавальних бар'єрів часто стають додатковим стимулом для студентів, підсилюючи їхню зацікавленість у певній галузі знань.

У старших класах залучення учнів до розробки практичних завдань, метою яких є перевірка висновків, зроблених на основі логічних міркувань із

загальнотеоретичних позицій, може сприяти підвищенню інтересу до предмета. Наприклад, вивчаючи географію у 9 класі, учні роблять припущення про вплив певних чинників на формування ландшафтів, спираючись на свої знання про кліматичні умови, закономірності поширення природних зон та географічні процеси. Наприклад, вони можуть дослідити зв'язок між різноманітністю рослинності та типом ґрунту або кліматичними умовами, або між людською діяльністю та деградацією природних ресурсів у певній місцевості. Попросіть учнів висловити свої думки щодо характеру практичних завдань, щоб перевірити висновки, яких вони дійшли, і обговорити методи, використані для отримання кількісних і якісних результатів. Потім вони можуть розробити план дослідження або створити карту для аналізу. Наприклад, проект може полягати у створенні карти змін ландшафту під впливом антропогенних факторів. Створені учнями проекти можна обговорити в класі, щоб обмінятися ідеями, знайти найкращі рішення і поглибити знання з теми.

Для стимулювання та розвитку пізнавального інтересу учнів важливо структурувати їхню самостійну роботу з додатковою літературою (наприклад, загальнонауковими брошурами, статтями в географічних журналах, підручниками для абітурієнтів тощо). Зокрема, можна рекомендувати таке видання, як «Географія і сучасність» [10], а також онлайн-ресурси для географічних досліджень, такі як ГІС-карти та інтерактивні карти Google Earth. Можна використовувати. Важливо також залучати учнів до участі у вебінарах, конкурсах та дослідницьких проектах, щоб допомогти їм розвивати свої знання та навички. Таку діяльність студентів слід планувати при розробці тематичних планів для кожного розділу курсу. Наприклад, якщо тема «Зміна клімату», можна запланувати групові проекти для аналізу наслідків глобального потепління на різних континентах або для порівняння природних зон за їхніми основними екологічними характеристиками. Самостійні дослідження повинні проходити під керівництвом учителя з подальшим

обговоренням та оцінюванням результатів – шляхом презентацій, створення карт або аналітичних звітів.

1.4. Особливості пізнавальних інтересів середнього та старшого шкільного віку

Пізнавальні інтереси, характерні для учнів середньої школи, дозволяють ефективно інтегрувати географію в освітній процес, сприяючи як розвитку пізнавальних навичок, так і формуванню екологічної свідомості. Учні цього віку активно цікавляться навколишнім світом і прагнуть зрозуміти природні явища, суспільні процеси та їхні взаємозв'язки. Географія пропонує широкий спектр тем, які можуть реалізувати ці інтереси через практичне дослідження та аналіз. Наприклад, можна вивчати місцеву природу, аналізувати взаємозв'язок між природними умовами та господарською діяльністю або спостерігати за змінами клімату та його впливом на регіон. Таким чином, вивчення географії має не лише теоретичне, а й прикладне значення, допомагаючи учням знаходити відповіді на питання, що стосуються їхнього повсякденного життя.

У процесі навчання учні розвивають вміння працювати з картами, аналізувати статистичні дані та створювати графіки і діаграми, що також сприяє розвитку критичного мислення. Пізнавальний інтерес значно підвищується завдяки поєднанню географічних тем із сучасними проблемами, такими як глобалізація, екологічні проблеми, урбанізація та зміна клімату. Це допомагає учням побачити актуальність знань та їхню цінність для розуміння світу. Крім того, вивчення культурного розмаїття світу через географічні аспекти може формувати цінності толерантності, що є важливою складовою освіти в сучасних суспільствах. Таким чином, географія може бути потужним інструментом формування цілісного світогляду учнів, розширення їхнього кругозору, стимулювання дослідницької допитливості та заохочення до критичного аналізу інформації. Це сприяє розвитку пізнавальних інтересів, які є стійкими і можуть стати вирішальними для вибору майбутньої професії.

Навчання старшокласників вимагає докорінної перебудови змісту і методів навчання, максимального врахування індивідуальності та інтересів учнів, надання простору для власної розумової і соціальної ініціативи. Духовний розвиток старшокласників – це формування індивідуального стилю розумової діяльності. У процесі навчання відбувається формування загальних інтелектуальних здібностей та розвиток поняттєво-теоретичного мислення. Мислення молоді характеризується схильністю до теоретизування, створення абстрактних узагальнень, захопленням філософськими побудовами. Абстрактні можливості здаються старшокласникам цікавішими і важливішими, ніж реальність. Руйнування універсальних законів і теорій стає улюбленою розумовою грою старшокласників.

У старшій школі навчання вимагає суттєвої перебудови змісту та методів, максимального урахування індивідуальних особливостей і інтересів учнів, а також надання простору для розвитку власної розумової та соціальної ініціативи. Духовний розвиток старшокласників пов'язаний із формуванням індивідуального стилю мислення, яке характеризується розвитком поняттєво-теоретичного рівня, здатністю до абстрактного узагальнення та захопленням філософськими ідеями. Для молоді цього віку характерна схильність до експериментування з універсальними законами та теоріями, що є частиною їхньої розумової гри та пошуку власної ідентичності. Емоційна сфера і широта інтелектуальних інтересів часто поєднуються зі збільшенням обсягу уваги і здатністю до тривалої концентрації, хоча увага водночас стає більш вибірковою і залежить від рівня особистісної зацікавленості. Старшокласники все частіше оцінюють навчальний процес з позиції власних майбутніх цілей, що змінює їхнє ставлення до окремих предметів і навчальної діяльності загалом [6].

Виховний процес для учнів середнього та старшого шкільного віку зосереджується на формуванні ціннісних орієнтирів, які допомагають гармонійно розвиватися як особистості (рис. 1):

- ціннісне ставлення до себе формується через пропагування здорового способу життя та самодисципліни. Наприклад, під час виховних годин для середнього віку можна проводити спортивні змагання або обговорення про правильне харчування. Старшокласники можуть створювати індивідуальні плани саморозвитку або відвідувати мотиваційні тренінги;
- ціннісне ставлення до людей виховується через спільні проєкти й волонтерську діяльність. Учні середнього віку можуть брати участь у класних ініціативах, як-от створення стінгазети про важливість дружби та взаємодопомоги. Старшокласники можуть організовувати акції підтримки для тих, хто цього потребує, наприклад, допомога в госпіталях або благодійні заходи;
- ціннісне ставлення до суспільства та держави розвивається через патріотичні уроки та історичні екскурсії. Для середніх класів це можуть бути квести чи вікторини на тему «Україна – моя країна», а старшокласники можуть готувати доповіді про важливі події історії або проводити заходи до державних свят;
- ціннісне ставлення до природи виховується через екологічні акції та польові дослідження. Середні класи можуть організовувати прибирання території школи або посадку дерев, а старшокласники можуть проводити моніторинг місцевої екологічної ситуації чи створювати екопроєкти;
- ціннісне ставлення до мистецтва розвивається через відвідування театрів, музеїв та участь у творчих заходах. Учні середнього віку можуть створювати художні виставки у школі, а старшокласники – писати рецензії на вистави чи проводити культурні вечори;
- ціннісне ставлення до праці формується через практичні завдання та трудові ініціативи. Учні середнього віку можуть доглядати за рослинами у шкільному куточку природи, а старшокласники – реалізовувати

мініпроекти, як-от ярмарок виробів власного виготовлення чи допомога молодшим школярам у навчанні.

Рис. 1. Напрямки виховної роботи [9]

Найголовнішим досягненням закладу вважається прийняття педагогічним колективом принципу командної діяльності. Вся система управління в школі пов'язана з командною діяльністю. Ефективність такої роботи обумовлена творчим компонентом, особистістю кожного педагога. Важливою умовою успіху для виконання головного завдання є планування виховної роботи, яке базується на загальнопедагогічних принципах.

Метою є узгодження індивідуальних психологічних особливостей учня з вимогами конкретної професії. Консультація проходить у формі індивідуальних або групових занять, спрямованих на обговорення реальних можливостей і перспектив. Важливим аспектом цього процесу є розвиток інтересів і здібностей старшокласників до різних видів діяльності. Оскільки в цьому віці учні часто досліджують себе, вчителям і батькам важливо створити умови для того, щоб учні могли випробувати себе в різних сферах.

Прикладами можуть бути участь у проектній діяльності, волонтерство, предметні олімпіади та творчі заходи. Такий підхід допомагає учням розвивати вміння приймати самостійні рішення та формувати відповідальне ставлення до майбутньої професії. Всі подібні заходи повинні бути органічно вплетені в навчальний процес, щоб учні не тільки орієнтувалися у світі професій, а й свідомо обирали шлях, який відповідає їхнім інтересам, здібностям і життєвим цілям.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

2.1. Значення географії у формуванні пізнавальних інтересів

Географія як навчальний предмет має ключове значення у формуванні та стимулюванні пізнавальних інтересів школярів. Вона виступає потужним мотиватором навчального процесу, сприяючи розвитку допитливості, пізнавальної активності та бажання розкривати нові знання. Відсутність внутрішньої мотивації суттєво ускладнює засвоєння навчального матеріалу та знижує ефективність уроків, що підкреслюють численні дослідження в галузі педагогіки [21].

Предмет географії має унікальну природу, оскільки інтегрує знання про природні явища, суспільство, економіку та просторові процеси. Це робить його ефективним засобом формування цілісного, системного уявлення про світ. Вивчення географії допомагає учням розвивати просторове мислення, аналізувати і моделювати різноманітні явища на локальному, регіональному та глобальному рівнях, а також прогнозувати їх наслідки [5]. Такі компетенції сприяють не лише накопиченню фактологічних знань, а й розвитку критичного мислення, умінню встановлювати причинно-наслідкові зв'язки та бачити загальну картину світу. Ці можливості підвищують значущість навчання для учнів, сприяють формуванню стійкого та глибокого пізнавального інтересу.

Педагогічні та психологічні дослідження підтверджують зв'язок між змістом географічної освіти та розвитком інтересу до навчання. Освітній зміст, що включає цікаві факти і важливість матеріалу, є ключовим для пробудження допитливості в учнів [5]. Відомо, що коли учні щиро зацікавлені темою, вони прагнуть глибше зрозуміти матеріал, шукати додаткову інформацію і ставити запитання. На уроках географії це проявляється особливо яскраво: щойно

учнів зацікавляють погодні аномалії або загадковість земель планети, вони розпочинають дослідження й самостійний пошук інформації.

Особливо важливим є вивчення у старших класах тем, пов'язаних із глобальними проблемами сучасності — зміною клімату, урбанізацією, демографічними викликами. Для підвищення зацікавленості та глибини розуміння таких питань учням слід надавати можливість висловлювати власні думки, дискутувати і обґрунтовувати позиції. Методики активного навчання — проєкти, міні-дослідження, презентації з аналізом статистичних даних — довели свою ефективність у стимулюванні пізнавальної діяльності. Наприклад, аналіз рівня розвитку країн за економічними чи соціальними показниками дає учням розуміння зв'язку між географією і реальним життям. Емпіричні спостереження свідчать, що значно кращі результати досягаються, коли учень виступає не пасивним слухачем, а активним дослідником або навіть «вчителем» під час уроку. Такі завдання, як створення карти подорожі або моделювання екологічних проблем, ефективно стимулюють мотивацію й зацікавленість.

Варто також відзначити, що рівень пізнавального інтересу значною мірою залежить від особистісних і соціальних факторів. Попередній досвід, загальна активність учня, умови сімейного оточення, а також психологічний клімат у класі істотно впливають на його навчальну мотивацію. У класах зі сприятливою комунікацією між учителем і учнями діти почуваються впевненіше, відкриті до обговорення й сміливіші у висловленні власної думки, що створює додатковий стимул для пізнавальної активності.

Таким чином, географія — це не лише джерело системних знань про світ, а й ефективний засіб формування стійких пізнавальних інтересів, що базуються на цілісному розумінні природних і суспільних процесів, розвитку критичного мислення, творчості та самостійності учнів.

2.2. Методичні підходи до викладання географії

Методика викладання географії має суттєвий вплив на рівень пізнавальної активності та інтересу учнів. У школах традиційно застосовувалися переважно репродуктивні методи, коли вчитель подає матеріал, а учні його запам'ятовують. Проте сучасна педагогіка пропонує методи, орієнтовані на особистість учня, які роблять уроки географії цікавішими і продуктивнішими. Як свідчить зарубіжний і вітчизняний досвід, перехід від традиційних форм навчання до інтерактивних є важливою умовою для підвищення якості освіти. Якщо раніше в центрі уваги були вчитель і підручник, то тепер на перший план виходить активність учня і його залученість у навчальний процес. Це сприяє зростанню внутрішньої мотивації, оскільки нові форми роботи заохочують участь, викликають інтерес та позитивні емоції від навчання.

Інтерактивні методи викладання географії передбачають активну взаємодію всіх учасників освітнього процесу та покладаються на самостійну активність учнів. Завдяки цим технологіям уроки стають динамічними, що стимулює інтерес до пізнання та розвиває творчий потенціал учнів. Наприклад, метод «мозкового штурму» залучає учнів до генерації ідей з конкретних географічних питань, пробуджуючи їхню уяву та інтерес. Обговорення екологічних чи соціогеографічних тем під час дискусій дає змогу школярам обмінюватися думками і висловлювати власні погляди, що не лише поглиблює розуміння теми, але й підтримує стійку зацікавленість.

Рольові ігри, наприклад, моделювання засідання комісії з надзвичайних ситуацій під час вивчення стихійних лих, дозволяють зануритись у реальні ситуації, що підвищує емоційну залученість. Такий підхід допомагає учням відчувати себе дослідниками, що сприяє їхньому інтересу до предмета. Активні методи навчання є невід'ємною складовою сучасної географічної освіти, оскільки стимулюють самостійну пізнавальну діяльність. Зокрема, проектні та дослідницькі методи виявилися надзвичайно ефективними. Виконуючи проекти, такі як дослідження якості води чи розробка туристичних маршрутів,

учні застосовують знання на практиці, що сприяє глибшому засвоєнню матеріалу і особистій зацікавленості. Дослідницькі підходи, коли учні самостійно формують гіпотези, збирають дані та роблять висновки (наприклад, спостереження за погодою чи аналіз демографії), розвивають критичне мислення і підтримують інтерес через відкриття. Пошуково-евристичні методи заохочують учнів шукати відповіді на проблемні запитання самостійно, активізуючи розумову діяльність і перетворюючи навчальний процес на захопливий пошук інформації.

Отже, методичні підходи, орієнтовані на активну участь учнів, є ключовими для формування пізнавальних інтересів і розвитку творчого потенціалу. Використання інтерактивних, проєктних та дослідницьких методів значно підвищує мотивацію до навчання, сприяє глибшому засвоєнню матеріалу і формуванню практичних компетенцій. Таким чином, сучасна методика викладання географії створює умови для ефективного навчання, яке відповідає вимогам особистісно орієнтованої освіти та готує учнів до активної соціальної діяльності.

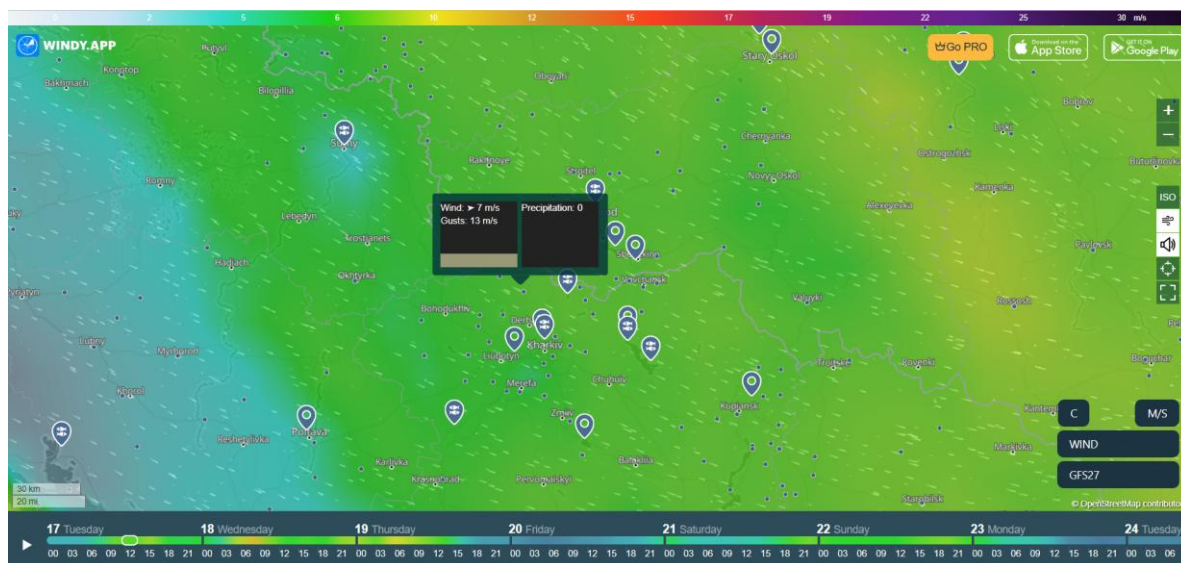
2.3. Використання інформаційних технологій у викладанні географії

Використання інформаційних технологій (ІТ) у навчанні географії учнів середньої школи значно підвищує ефективність навчального процесу, робить його більш інтерактивним та цікавим; використання ІТ сприяє розвитку інформаційно-цифрової компетентності - однієї з ключових компетентностей сучасної освіти.

Windy (рис. 4-5) – це потужний інструмент для візуалізації та прогнозування погодних умов у всьому світі, який може бути ефективно використаний як учнями середньої школи, так і старшокласниками. Учням середньої школи *Windy* [23] може допомогти у вивченні теми 2 «Атмосфера» та теми 3 «Гідросфера» у 6 класі та теми 2 «Материка та океани» у 7 класі. Завдяки інтерактивній онлайн-карті діти можуть наочно побачити розподіл сонячної енергії, циркуляцію атмосфери, опади, океанічні течії та області

високого і низького тиску. Це допомагає їм краще зрозуміти фізичні процеси, що відбуваються в атмосфері та гідросфері, а також розвинути вміння аналізувати інформацію.

Учні можуть вести щоденник погоди, щоб записувати температуру, напрямок вітру, швидкість вітру, тиск і кількість опадів у своїй місцевості та в інших частинах світу. Для старшокласників Windy є інструментом для поглибленого вивчення глобальних кліматичних процесів та їх впливу на різні регіони світу. В рамках шкільного курсу географії, який включає такі теми, як зміна клімату, природні зони світу та глобальні екологічні проблеми, старшокласники можуть використовувати Windy для аналізу довгострокових погодних та кліматичних тенденцій. Це дозволяє їм дослідити зміни температури і опадів, рух систем низького і високого тиску на різних широтах, а також взаємозв'язок між циркуляцією повітряних мас і глобальною зміною клімату.

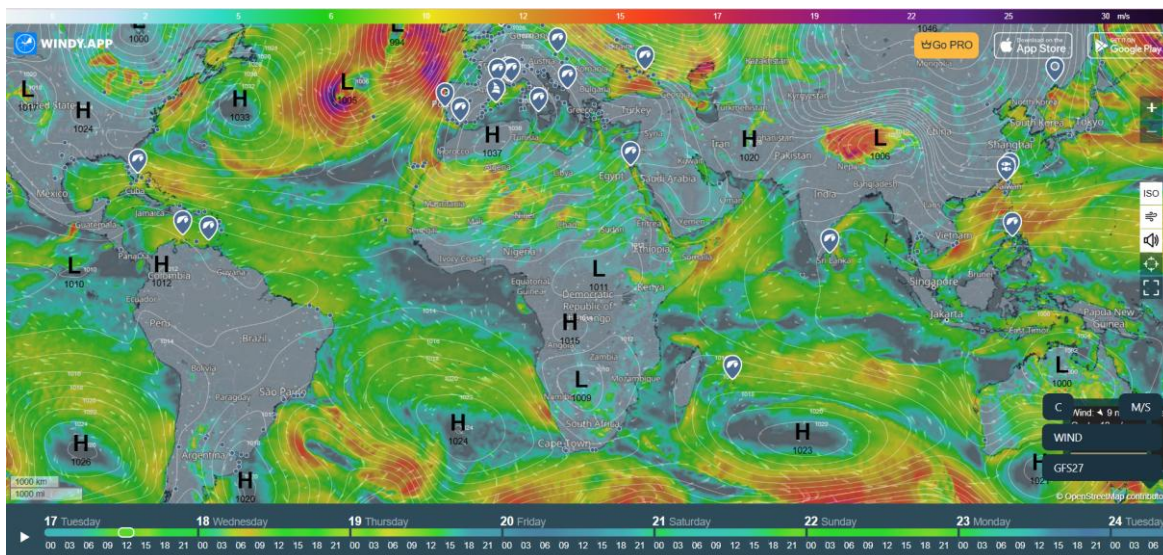

Рис. 4-5 Windy – інструмент для візуалізації стану погоди [23]

Крім того, старшокласники можуть виконувати дослідницькі завдання, такі як порівняльний аналіз погодних даних різних сезонів у різних географічних точках. Використовуючи Windy у проектній роботі та дослідницьких семінарах, учні можуть розвивати свої навички роботи з цифровими ресурсами, робити висновки на основі даних та розвивати свої здібності прогнозувати наслідки зміни клімату. Таким чином, Windy є ефективним інструментом інтеграції інформаційних технологій в освітній процес, що сприяє розвитку пізнавального інтересу та дослідницьких навичок серед учнів середньої та старшої школи.

Seterra Online (рис. 6) – це універсальний інструмент для вивчення географії, який дозволяє вчителям ефективно організовувати навчальний процес для учнів як середнього, так і старшого шкільного віку. Завдяки інтерактивним завданням із контурними картами та можливості працювати на різних платформах (браузери, мобільні додатки для iOS та Android), *Seterra* робить вивчення географії наочним, цікавим і змагальним [22].

Для учнів середнього шкільного віку, які лише починають знайомитися з політичною та фізичною географією світу, *Seterra Online* є корисним ресурсом для закріплення базових знань. Вчителі можуть використовувати платформу для вивчення та повторення основних географічних об'єктів:

- учні можуть запам'ятовувати розташування країн, їх столиць та великих міст за допомогою інтерактивних завдань;
- «Seterra» надає можливість тренувати знання про розташування річок, гірських хребтів, океанів, морів і озер;
- завдання допомагають розвивати просторове мислення та орієнтування на карті.

Платформа дозволяє організовувати змагання серед учнів, як індивідуальні, так і групові. Вчитель може, наприклад, дати завдання на швидкість знаходження країн на карті, а програма автоматично фіксує час виконання завдання та показує результат. Такий підхід підвищує мотивацію школярів, адже вони сприймають навчання як гру, що робить процес пізнання більш цікавим та динамічним.

Для старшокласників, які поглиблюють свої знання з географії, Seterra Online є корисною для вивчення складніших тем і підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО):

- старшокласники можуть вдосконалювати навички орієнтування на карті, вивчаючи не лише країни та столиці, а й адміністративний поділ, залежні території та зміни на політичній карті;
- завдання на розташування географічних об'єктів допомагають краще запам'ятати складний матеріал, зокрема елементи рельєфу, кліматичні зони та природні ресурси;
- вчитель може адаптувати завдання платформи до конкретної теми уроку, наприклад, змагання на знання географії Африки, Європи чи Азії. У класі можна організувати турніри, які одночасно перевіряють знання та стимулюють учнів до самостійної підготовки.

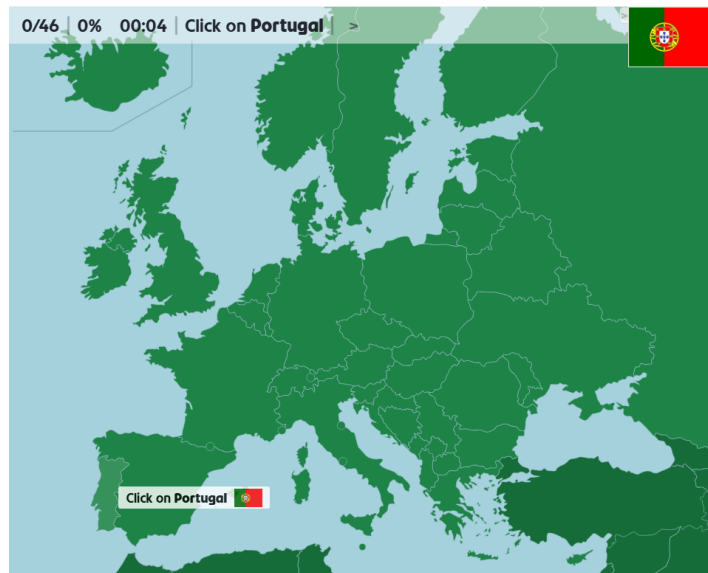

Рис. 6 Seterra Online - інструмент для вивчення географії[22]

Вчителі можуть інтегрувати Seterra у структуру уроку як для контролю знань, так і для їх закріплення. Ресурс дозволяє поєднувати навчання та ігрову діяльність, що особливо важливо для середнього віку, коли інтерес до предмета ще формується. Для старшокласників використання платформи стає дієвим методом повторення та систематизації знань, підготовки до іспитів або олімпіад.

GeoGuessr (рис. 7) – це інноваційна географічна гра, яка використовує можливості Street View для занурення учнів у дослідження реальної місцевості, аналізу орієнтирів і визначення розташування на карті світу. Вона є ефективним інструментом для навчання як учнів середнього, так і старшого шкільного віку, але з урахуванням їхніх вікових особливостей та рівня підготовки.

Для учнів 6-8 класів, які вже знайомі з основами географії, гра може стати способом закріпити знання про країни та їхні географічні особливості:

- учні аналізують характерну флору, фауну, дорожні знаки, архітектуру будівель, кліматичні умови тощо. Це допомагає розвивати спостережливість і логічне мислення;

- наприклад, розпізнавання пустельних регіонів Африки, тропічних лісів Амазонії чи помірних лісів Європи. Учні вчаться визначати особливості ландшафту та робити висновки про його географічне положення;
- вчитель може організувати урок у формі гри: клас поділяється на команди, і кожна команда намагається швидше та точніше визначити місце розташування. Цей метод стимулює співпрацю, підвищує інтерес і мотивацію до навчання.

Для учнів 9-11 класів, які володіють більш поглибленими знаннями, гра може слугувати інструментом для комплексного аналізу та інтеграції географічних знань:

- учні можуть досліджувати різні куточки світу та робити порівняльний аналіз природних і культурних особливостей регіонів. Наприклад, визначення Південно-Східної Азії за рисовими полями або Норвегії за фіордами;
- старшокласники можуть ідентифікувати міста та країни за архітектурою, мовою на вивісках, дорожніми знаками або промисловими об'єктами. Це допомагає інтегрувати знання з географії населення та економіки;
- учні вчаться аналізувати ландшафт і робити висновки на основі логічних міркувань, співвідносячи отримані дані з наявними знаннями про клімат, природні зони та культурні особливості;
- учні можуть працювати над завданнями з дослідження конкретних регіонів, створювати звіти чи презентації про місцевість, яку вони визначили у грі;
- використання GeoGuessr сприяє закріпленню знань про географічне положення країн, природні об'єкти та економічні особливості регіонів, що є важливим для підготовки до випускних іспитів.

Переваги використання GeoGuessr [18] у тому, що гра поєднує навчання та розвагу, розвиває критичне та просторове мислення, стимулює

самостійність і командну співпрацю. Завдяки інтерактивному підходу учні будь-якого віку можуть застосовувати теоретичні знання на практиці, формуючи стійкі компетенції у географічному орієнтуванні.

Рис. 7 GeoGuessr – це географічна гра [18]

Використання інформаційних технологій на уроках географії, зокрема програм GeoGuessr [18], Seterra Online [22] та Windy [23], відкриває нові можливості для розвитку пізнавальних інтересів учнів середнього та старшого шкільного віку. Завдяки інтерактивним завданням і наочним інструментам учні активно включаються у навчальний процес, поєднуючи теоретичні знання з практичним застосуванням.

GeoGuessr допомагає старшокласникам розвивати аналітичне мислення та навички орієнтування, дозволяючи досліджувати місцевість через віртуальні мандрівки на основі Street View. Програма перетворює навчання на захопливу гру, де учні вчаться визначати географічне положення за орієнтирами. Seterra Online є ефективним інструментом для вивчення політичної та фізичної карт світу через інтерактивні вікторини, що стимулюють мотивацію до навчання завдяки елементам змагання. Програма особливо корисна для середнього віку, де формуються базові навички роботи з картами. Windy забезпечує можливість візуалізації погодних процесів у реальному часі, що дозволяє учням аналізувати кліматичні явища, вивчати

циркуляцію повітряних мас та розуміти їхній вплив на природу і людську діяльність.

Інформаційні технології відкривають нові можливості для організації навчального процесу, роблячи його більш наочним, інтерактивним та адаптивним до потреб сучасного учня. Засоби, такі як Windy, Seterra Online та GeoGuessr, сприяють розвитку цифрової компетентності, підвищують мотивацію через ігрові та дослідницькі елементи, допомагають у формуванні просторового мислення та аналітичних навичок. Використання ІТ у географії дозволяє поєднати теоретичні знання з практичним досвідом, стимулює самостійну роботу і творчість, готує учнів до викликів сучасного світу.

РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УЧНІВ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

3.1. Організація та проведення дослідження

Організація дослідження ґрунтувалася на необхідності вивчити реальний рівень інтересу учнів середнього та старшого шкільного віку до географії як навчального предмета, а також визначити чинники, що суттєво впливають на його формування. Актуальність цієї теми пояснює вибір саме цієї вікової категорії, оскільки в середніх і старших класах учні переходять до абстрактно-логічного мислення, розвивають власні стратегії навчання та стають більш вибагливими до змісту й форм навчального процесу.

Дослідження проводилося в умовах дистанційного навчання, що надало можливість спостерігати за учнями в сучасних реаліях цифрової освіти. Це дозволило зосередитися не тільки на змісті навчального матеріалу, але й на способах його подання, рівні емоційної залученості учнів, динаміці їхньої активності, готовності взаємодіяти, ставити запитання та шукати відповіді. Такий підхід забезпечив комплексне розуміння того, як формується пізнавальний інтерес в умовах онлайн-вивчення географії.

Дослідницька логіка включала кілька послідовних етапів: спочатку аналізувалося початкове ставлення учнів до географії, їхня мотивація та інтерес до предмета; далі вивчалися умови, за яких цей інтерес посилювався або знижувався; на завершальному етапі узагальнювалися спостереження, результати опитувань, приклади виконаних завдань і формувалися висновки щодо ефективності використаних підходів. Особлива увага приділялася впливу інтерактивних форм навчання – таких як віртуальні тури, картографічні сервіси, географічні ігри, міні-проекти, які активно впроваджувалися в освітній процес і мали відчутний вплив на підвищення зацікавленості учнів [20].

Дослідження включало як кількісні, так і якісні методи збору інформації, що дозволило не лише фіксувати окремі прояви пізнавального інтересу, але й простежити динаміку його розвитку. Важливим джерелом були особисті враження учнів, зібрані через онлайн-опитування, де вони висловлювали свої думки щодо уроків, вказуючи на те, що їх зацікавило або залишило байдужими. Це допомогло сформувати глибше розуміння внутрішніх механізмів виникнення пізнавального інтересу. У підсумку проведеного дослідження варто зазначити, що розвиток пізнавального інтересу не можна звести до окремих педагогічних прийомів чи ресурсів. Це результат взаємодії багатьох компонентів – змісту навчання, методики викладання, особистості вчителя, комунікації в класі та внутрішнього світу самого учня. Тому проведене дослідження має практичну значущість для вчителів географії: воно визначає стратегії, які у сучасній школі здатні не лише передати знання, але й пробудити у учнів щирі потреби пізнання навколишнього світу.

Емпіричне дослідження є невід'ємною складовою наукового пізнання, що ґрунтується на практичному досвіді, систематичному спостереженні, експерименті та подальшому аналізі зібраних даних. У контексті теми дослідження – розвитку пізнавальних інтересів учнів середньої та старшої школи на уроках географії – емпірична частина передбачає комплексне вивчення процесів формування та трансформації інтересу до предмета у навчальному середовищі.

Далі більш детально розглянемо поетапні підходи до організації та проведення дослідження пізнавальних інтересів на уроках географії учнів середнього та старшого шкільного віку (рис. 8).

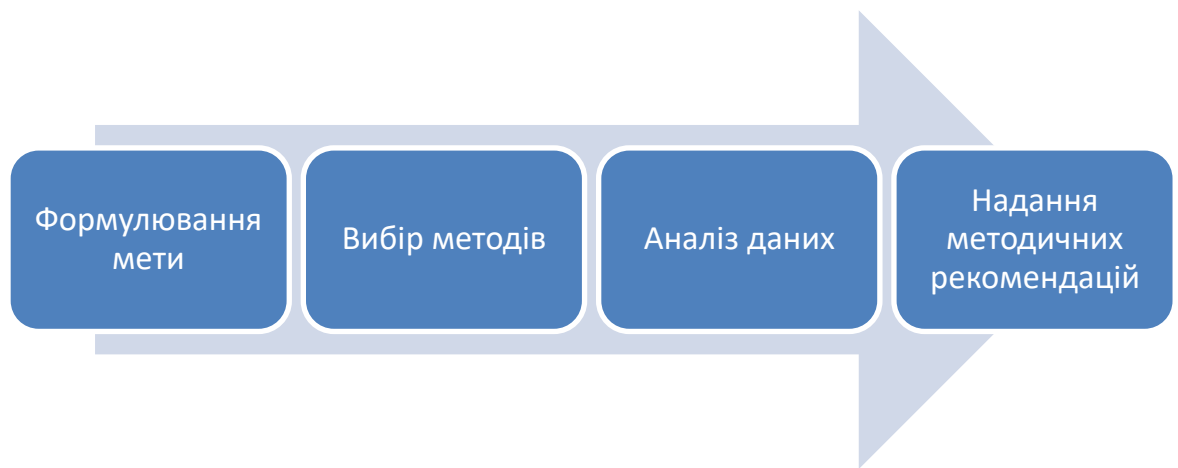

Рис. 8 Алгоритм емпіричного дослідження розвитку пізнавальних інтересів учнів на уроках географії [1, 13, 14]

Первинним етапом є визначення мети дослідження. Вона полягає у вивченні впливу навчання географії на формування пізнавального інтересу в учнів різних вікових груп. Серед завдань – оцінити початковий рівень зацікавленості, застосувати різні методи навчання для стимулювання інтересу та проаналізувати динаміку змін пізнавального інтересу серед учнів середньої школи.

Для збору емпіричних даних застосовано методологічний комплекс, що поєднує якісні та кількісні методи дослідження. Спостереження за навчальною діяльністю учнів дозволило зафіксувати рівень їхньої активності та реакції на різні форми організації уроків. Анкетування дало змогу виявити суб'єктивне ставлення учнів до географії, виявити їхні уподобання, труднощі та мотиваційні особливості. Інтерв'ю з учнями і вчителями розширили розуміння глибинних мотиваційних чинників та суб'єктивного досвіду, що впливає на формування інтересу. Тестування, проведене до і після застосування інноваційних методів та інформаційних технологій, надало можливість об'єктивно оцінити рівень засвоєння знань і зміни пізнавальної мотивації.

Важливим аспектом дослідження є врахування вікові особливості учнів. Для учнів середньої школи акцент робиться на базових знаннях, інтерактивних методах навчання та практичних завданнях, таких як ведення щоденника погоди та складання карти місцевості. Для старшокласників запроваджуються

завдання з поглибленого аналізу, використання геоінформаційних систем, проектна діяльність на відповідні теми та організація дебатів для розвитку критичного мислення.

Зібрані дані систематизовано і проаналізовано для виявлення основних тенденцій у формуванні пізнавального інтересу та визначення ефективності застосованих дидактичних засобів. Порівняльний аналіз результатів учнів різних вікових груп дозволив окреслити специфіку мотиваційних реакцій і зробити висновки про найбільш результативні методи навчання.

На основі отриманих результатів розроблено методичні рекомендації, які містять пропозиції щодо інтеграції сучасних інформаційних технологій у викладання географії, адаптації навчальних матеріалів з урахуванням індивідуальних інтересів учнів, а також застосування активних форм навчання. Такі рекомендації мають на меті підвищити мотивацію до вивчення географії і покращити навчальні результати.

Отже, організація і проведення емпіричного дослідження ґрунтується на комплексному і системному підході, що дозволяє всебічно оцінити процес формування пізнавальних інтересів і надати практично значущі рекомендації для підвищення ефективності навчання географії у школі.

3.2. Аналіз рівня пізнавальних інтересів учнів

Аналіз пізнавальних інтересів учнів у географії можна організовувати не лише за допомогою онлайн-платформ, а й через польові дослідження, екскурсії до музеїв та практичну діяльність у природному середовищі. Такі методи є особливо ефективними для активного залучення учнів середнього та старшого шкільного віку, оскільки вони дозволяють безпосередньо спостерігати об'єкти дослідження й застосовувати отримані знання на практиці:

1. Польові дослідження

Для учнів середнього шкільного віку учні можуть проводити спостереження за природними об'єктами, що їх оточують, та фіксувати результати. Наприклад, у межах вивчення теми «Природні зони України»

[рис. 4] учні здійснюють виїзд до найближчого лісу, річки або парку, де спостерігають за рослинністю, типами ґрунтів, тваринним світом чи особливостями ландшафту. Вони можуть збирати листя, описувати типові рослини для своєї місцевості та порівнювати з іншими природними зонами, вивчаючи їх у підручнику. Польові щоденники з фотографіями, малюнками та нотатками створюють особисту мотивацію до дослідження.

Для старшого шкільного віку польові дослідження можуть бути глибшими й науково обґрунтованими. Старшокласники, наприклад, можуть аналізувати екологічний стан річки в межах свого населеного пункту. Вони фіксують зміни кольору води, швидкість течії, наявність забруднень та роблять висновки щодо стану довкілля. Дослідження можуть охоплювати також геологічні утворення чи зміни ландшафту під впливом природних і людських чинників, що буде корисним для вивчення тем про антропогенний вплив.

2. Екскурсії до музеїв та природоохоронних об'єктів

Для учнів 5-8 класів музейні екскурсії є чудовим способом зацікавити учнів. Наприклад, у краєзнавчому музеї діти можуть знайти інформацію про місцеві природні ресурси, геологічну будову, а також історію освоєння території людиною. Це допомагає закріпити знання з тем «Фізична географія України» чи «Взаємодія людини і природи».

Старшокласники можуть відвідувати геологічні чи природничі музеї, де можна дослідити особливості рельєфу, корисні копалини, мінерали та їх значення для господарської діяльності. Такі екскурсії корисні у вивченні природокористування або економічної географії. Учні можуть аналізувати, як ресурси впливають на розвиток регіону та які наслідки має їх використання.

3. Практичні заняття у природі

Діти середнього шкільного віку на уроках про атмосферу чи клімат можуть вести погодні щоденники, проводячи спостереження за змінами температури, напрямом і силою вітру, наявністю опадів протягом певного періоду. Це формує навички регулярного спостереження та аналізу даних.

Також можна організувати міні-експедицію для збору природного матеріалу: каміння, ґрунту чи рослин, щоб надалі їх досліджувати у класі.

Учні 9-11 класів можуть працювати над проектами з аналізу кліматичних змін у своєму регіоні. Наприклад, вимірювання середньої температури протягом кількох тижнів і порівняння з даними минулих років дозволяє оцінити локальні кліматичні зміни. Також можна організувати спостереження за станом ґрунтів або змінами рельєфу на конкретних ділянках, зокрема внаслідок ерозії чи господарської діяльності людини.

Загалом, активне залучення учнів до польових досліджень, екскурсій і практичних занять сприяє формуванню стійких пізнавальних інтересів та розвитку навичок самостійного аналізу й спостереження. Практична діяльність не лише поглиблює знання, а й робить навчальний процес більш емоційно насиченим і значущим для учнів, що позитивно впливає на їхню мотивацію. Особливо важливо, що такі форми роботи дозволяють учням усвідомити реальний зв'язок між теорією і життям, відчутти власну причетність до пізнання навколишнього світу. Таким чином, поєднання різноманітних форм дослідницької діяльності є ефективним інструментом активізації пізнавальної активності та розвитку глибокого інтересу до географії в учнів середньої та старшої школи.

3.3. Обговорення результатів дослідження

Аналіз результатів дослідження свідчить, що серед учнів 5-8 класів найбільший відгук викликають візуальні, інтерактивні та сюжетні форми викладання матеріалу. Теми, супроводжувані відеороликами про природні явища або інтерактивними картами, мотивують їх до емоційного залучення, пробуджуючи інтерес і прагнення дізнатися більше. Перегляд виверження вулкана чи аналіз сліду урагану на Google Earth часто спонукає дітей ставити додаткові запитання або самостійно шукати інформацію. Це підтверджує важливість унаочнення та емоційної складової для стимулювання інтересу.

Для старшокласників 9-11 класів найбільш актуальними є теми, пов'язані з глобальними проблемами сучасного світу: зміною клімату,

урбанізацією, демографічними питаннями. Учні цього віку мотивує можливість висловлювати свої думки, вести дискусії та аргументувати позиції. Найефективнішими виявляються методи навчання, що передбачають активну участь, зокрема робота над проєктами, проведення міні-досліджень або створення презентацій із аналізом статистичних даних. Обговорення причин різного рівня розвитку країн за показниками ВВП, освіти чи якості життя зацікавлює як хлопців, так і дівчат, адже демонструє зв'язок географії із соціальними аспектами.

Загалом, спостереження підтверджують, що традиційні способи подання навчального матеріалу поступаються сучасним підходам, які залучають учнів до активної участі. Найкращі результати у формуванні інтересу були досягнуті тоді, коли учні ставали активними учасниками процесу – дослідниками, мандрівниками, експертами чи навіть «вчителями» для своїх однокласників. Завдання на кшталт самостійного створення карти уявної подорожі, моделювання екологічної проблеми чи проведення опитування серед однолітків значно підвищували мотивацію школярів.

При цьому помітний вплив мають також особистісні фактори: попередній досвід учнів, їхня загальна активність у пізнавальній діяльності, умови в родині та атмосфера в колективі. У класах із дружньою та доброзичливою комунікацією між учителем і учнями діти почувають себе відкритішими, сміливішими в обговореннях і більш охоче виконують завдання, що потребують ініціативності.

Порівняльний аналіз результатів показав, що традиційні пасивні методи навчання суттєво поступаються сучасним активним підходам, де учень виступає активним учасником процесу пізнання. Самостійне створення карт, моделювання екологічних проблем, організація опитувань серед однолітків стимулюють внутрішню мотивацію, роблять навчання більш значущим і результативним. Цей факт підтверджує теоретичні положення про те, що активність і самостійність учня є ключовими чинниками розвитку стійкого пізнавального інтересу.

Особливу роль відіграють індивідуальні фактори: попередній досвід, рівень пізнавальної активності, а також умови сімейного виховання. Соціальний контекст, зокрема атмосфера в класі та взаємини між учнями й учителем, істотно впливають на мотивацію. Виявлено, що у класах із дружньою, підтримуючою атмосферою учні почувають себе впевненіше, активно включаються в обговорення і виконують завдання з ініціативою, що сприяє кращому засвоєнню матеріалу та розвитку критичного мислення.

Перспективи використання результатів дослідження полягають у впровадженні розроблених методичних рекомендацій у навчальний процес, що дозволить адаптувати освітні стратегії відповідно до потреб і можливостей різних вікових груп. Акцент на інтеграції інформаційних технологій і проектної діяльності сприятиме підвищенню мотивації та якості засвоєння географічних знань, а також розвитку критичного і творчого мислення учнів. Ці заходи сприятимуть не лише підвищенню ефективності навчання, а й формуванню в учнів стійких інтересів, які є основою для подальшого професійного вибору та життєвого успіху.

Отримані результати підтверджують тезу про те, що пізнавальний інтерес не формується спонтанно, а потребує цілеспрямованої педагогічної роботи, яка враховує вікові, психологічні та соціальні особливості учнів. Географія, як предмет із багатогранним змістом, має значний потенціал для стимулювання пізнавального інтересу за умови застосування інтерактивних та активних методів навчання, а також персоніфікованого підходу.

ВИСНОВКИ

Розвиток пізнавального інтересу в учнів середніх і старших класів на уроках географії є важливим завданням сучасної освіти, яке орієнтується на формування особистісно-зорієнтованих компетентностей. Пізнавальний інтерес - це внутрішня мотивація, яка спонукає учнів активно вчитися, працювати з інформацією, аналізувати дані та розвивати навички застосування знань у реальних життєвих ситуаціях. У середніх класах основне завдання вчителів – зацікавити учнів і заохотити їх сприймати географію не як набір фактів, а як науку, що пояснює навколишній світ. У цьому віці учні найкраще реагують на наочність, інтерактивність та дослідження місцевих об'єктів. Польові дослідження, спостереження за природою та використання сучасних ресурсів, таких як інтерактивні карти, є ефективними способами стимулювання інтересу. Важливо дати дітям можливість самим побачити причинно-наслідкові зв'язки, наприклад, спостерігаючи за погодою та аналізуючи місцеві особливості. Такі практичні завдання допомагають підтримувати пізнавальний інтерес, оскільки учні безпосередньо застосовують свої знання в діяльності.

Відповідно до поставлених завдань можна зробити наступні висновки:

- теоретичний аналіз засад пізнавального інтересу дозволив визначити, що пізнавальний інтерес є комплексним психолого-педагогічним явищем, яке формується під впливом мотиваційних, когнітивних та емоційних чинників, і є ключовим мотиватором навчальної діяльності учнів;
- визначено вікові особливості розвитку пізнавального інтересу учнів середнього та старшого шкільного віку: учні середньої школи більш схильні до сприйняття наочних і інтерактивних форм навчання, тоді як старшокласники здатні до глибшого аналітичного осмислення, критичного мислення і прояву дослідницької активності;

- охарактеризовано потенціал шкільного курсу географії як предмета, що сприяє розвитку пізнавальних інтересів через різноманітність змісту: природні явища, економічні процеси, культурна спадщина, а також через поєднання теоретичних знань і практичних завдань;
- проаналізовано методичні підходи та дидактичні засоби, які ефективно активізують пізнавальний інтерес на уроках географії, зокрема інтерактивні методи, проєктна діяльність, використання інформаційних технологій і проблемно-пошукових завдань;
- емпіричне дослідження підтвердило, що рівень пізнавального інтересу учнів підвищується за умов застосування активних форм навчання, інтеграції сучасних технологій і диференційованого підходу до учнів різних вікових категорій. На основі отриманих результатів розроблено практичні рекомендації, що сприяють підвищенню мотивації і якості навчання географії.

Таким чином, розвиток пізнавального інтересу в учнів середньої школи на уроках географії може бути досягнутий завдяки поєднанню сучасних методів навчання, практичної та дослідницької діяльності, інтеграції технологій та візуалізації. Важливу роль відіграє не тільки зміст матеріалу, а й спосіб його подання, з акцентом на активність і самостійність учнів. Предмет географії надає унікальну можливість не лише здобувати знання, а й розвивати здатність розуміти світові процеси, цінувати природу та усвідомлювати своє місце у світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буряк В. К. Пізнавальний інтерес та способи його формування / В. К. Буряк // Рад. школа. – 1984. – № 1. – С.16-20.
2. Врублевська М. О. Секрети успішного уроку географії. — Х.: Вид. група "Основа", 2005..
3. Голик О.В. «Теоретичні та практичні основи конструювання компетентнісного уроку», [Е-ресурс]. - [Режим доступу]: https://20school.org.ua/metod-skarbnychka/908-teoretichni-ta-praktichni-osnovi-konstruyuvannya-kompetentnistnogo-uroku?utm_source.
4. Зміна клімату посилює соціальні нерівності. Як досягти кліматичної справедливості? [Е-ресурс]. - [Режим доступу]: <https://ucn.org.ua/?p=7218>.
5. Концепція навчання географії України в основній та старшій школі, Київ «КОНВІ ПРИНТ» 2018, ст. 4- undip.org.ua.
6. Кутішенко В.П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій): Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 128 с..
7. М. М. Фіцула Педагогіка Посібник Київ Видавничий центр «Академія» 2002.
8. Матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції / за ред. Ю. М. Барського та В. Й. Лажніка, м. Луцьк, 8–9 лист. 2024 р. Луцьк : ФОП Мажула Ю. М., 2024. 284 с..
9. Методи дослідження, [Е-ресурс]. - [Режим доступу]: <https://magistratura.com.ua/blog/metody-doslidzhennya/>.
10. Напрямки виховної роботи [Е-ресурс]. - [Режим доступу]: <https://ptu36.in.ua/navchalno-vihovna-robota-601a74ba4063331f531aac53-60367111cb0f3878e65ce9b2>.
11. НАУКОВИЙ ЧАСОПИС НПУ імені М. П. Драгоманова «Географія і сучасність», Київ, Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013.

12. Офіційний веб-сайт Міністерства освіти і науки України [Е-ресурс]. - [Режим доступу]: <http://www.mon.gov.ua/about-ministry/47/113/> - назва з екрану.
13. «Пізнавальний інтерес учнів та його формування», [Е-ресурс]. - [Режим доступу]: <https://osvita.ua/> , 2012.
14. Свір Н.В., Нежальська В.В. Розвиток пізнавальних інтересів на уроках географії: Навчально-методичний посібник до курсу «Основи викладання географії». – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2010. – 26 с..
15. ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2023/2024 навчальному році, 17 с..
16. ArcGIS Online [Е-ресурс]. - [Режим доступу]: <https://www.arcgis.com/index.html>.
17. Geoguessr, [Е-ресурс]. - [Режим доступу]: <https://www.geoguessr.com/>.
18. Google Earth [Е-ресурс]. - [Режим доступу]: https://earth.google.com/web/@0,0,0a,22251752.77375655d,35y,0h,0t,0r/data=CgRCAggBQgIIAEoNCP_____wEQAA.
19. Kahoot! [Е-ресурс]. - [Режим доступу]: <https://kahoot.com/>.
20. The Impact of Interactive Applications Kahoot and Quizizz in Enhancing Students' Performance in Geography - https://kwpublications.com/papers_submitted/7990/the-impact-of-interactive-applications-kahoot-and-quizizz-in-enhancing-students-performance-in-geography.pdf#:~:text=Kahoot%20and%20Quizizz%20interactive%20applications,where%20the%20findings%20from%20the
21. Mentimeter ! [Е-ресурс]. - [Режим доступу]: <https://www.mentimeter.com/>.
22. Motivation and Classroom Teaching in Geography - [researchgate.net](https://www.researchgate.net).
23. Seterra, [Е-ресурс]. - [Режим доступу]: <https://www.seterra.com/>..
24. Windy, [Е-ресурс]. - [Режим доступу]: <https://windy.app/>.